

Весна Ђукић¹
Факултет драмских уметности, Београд

ПРОГРАМИ ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА У СРБИЈИ²

329.1/.6:351.85(497.11)"2012"
316.75:329(497.11)"2012"
ID BROJ: 202562828

Апстракт

Аутор у раду настоји да утврди релацију између странаčkih програма у области културе и културне политике у Србији. Основно истраживачко питање је у којој мери различити развојни циљеви културе, дефинисани различитим партијским идеологијама, омогућавају државним органима управе да воде уравнотежену територијалну културну политику водећи рачуна о потребама и проблемима свих грађана и различитих друштвених група на укупној територији државе који имају подједнако право на културу. Емпиријско истраживање је засновано на анализи садржаја програмâ у области културе политичких странака које су 2012. учествовале у парламентарним и локалним изборима у Србији.

Кључне речи

партијске идеологије, развојни циљеви културе, уравнотежена територијална културна политика, право на културу

Увод

У предизборним кампањама³ свака странка истиче своје идеолошке специфичности како би привукла што већи број бирача на разликама у односу на противничке политичке идеологије. Те разлике се, међутим, – уколико одређена политичка партија добије већину на избори-

1 djukic.vesna@gmail.com

2 Овај текст је настао у оквиру рада на пројекту бр. 178012 *Идентитет и сећања: транскултурални текстови драмских уметности и медија (Србија 1989-2014)*, Факултета драмских уметности (Универзитет Уметности у Београду), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

3 Анализа је делимично објављена у листу Политика, 6. јуна 2012.

ма или успостави коалицију са другим политичким партијама и добије мандат да управља извршном влашћу и/или ресорним министарствима – морају ублажити да би се добила балансирана, јединствена, целовита, конзистентна и кохерентна културна политика која дугорочно одговара на потребе и проблеме свих грађана и различитих друштвених група на укупној територији државе, а не само бирача који су свој глас дали одређеној политичкој странци.

Дајући глас на изборима, сваки бирач пружа подршку политичкој идеологији одређене странке, као сету међусобно повезаних моралних и политичких ставова и вредности о развојним циљевима друштва и методама, како би се они могли достићи (Стоиљковић, 2011:105) у свим областима друштвеног живота. Уколико је култура дефинисана као област од јавног интереса, те уколико постоји владино или парадржавно тело са надлежностима у области културе, културна политика је јавна практична политика у области културе (Ђукић, 2012:23). У том смислу, она представља остварење унапред дефинисаног програма једне или више политичких странака окупљених у коалицију (предизборну или постизборну), а које на изборима добијају мандат да управљају културним животом и културним развојем друштва. Тај програм, усвојен од стране законодавних и извршних органа управе, представља идејни и вредносни оквир јавне практичне политике од које се очекује да створи све потребне услове за задовољавање културних потреба, навика и интересовања грађана, као и за ефикасно и ефективно решавање проблема који већ постоје, или се могу предвидети. Надаље, јавну политику карактерише тежња да оствари низ појединачно елаборираних развојних циљева кроз добро осмишљен низ стратегија и повезаних активности којима се покушава одговорити на конкретне потребе у заједници. То значи да је културна политика оријентисана ка стратешком остварењу конкретних дугорочних циљева, а не ка краткорочној активности или апологизацији апстрактне идеје (идеологије) или неког уопштеног и универзалног начела. Зато културна политика није апстрактна идеја, намера, уопштено начело или предизборно обећање, нити је политички програм (идеологија) политичких партија, које од народа на изборима добију мандат да управљају јавним питањима, него читав низ осмишљених и повезаних мера и активности државних и парадржавних органа који имају политички, правни и финансијски ауторитет да доносе легитимне одлуке, а чија је сврха да одговоре на стварне потребе и проблеме и које воде ка остварењу јасно дефинисаних циљева у области културе и уметности. Да би они постали легални и легитимни, треба да буду

претходно дефинисани и усвојени у јавној, демократској и транспарентној процедури, тако да сви заинтересовани учесници културног живота и актери културног развоја на територији државе добију могућност да равноправно учествују у том процесу. На тај начин се претпоставља да су циљеви прихватљиви за све учеснике културног система и да ће њихово остварење водити ка стварању оптималних услова за решавање сагледаних потреба и проблема. То је уједно и основни предуслов територијално концептуализоване културне политике која брине о ситуацији и потребама становништва на укупној територији, административно уређеној као држава, регион, покрајина или локална самоуправа (Ђукић, 2012: 24-27, 64).

Све су то разлози због којих јавна практична политика коју воде државни органи управе не може у потпуности бити исцрпљена једном страначком политиком. Поред тога, ту су и међуресорна питања која се морају сагледавати и решавати на нивоу Владе, а не само на нивоу ресорног министарства или секретаријата. Када се све то узме у обзир, јасно је да страначки програм не може бити довољан за вођење јавне практичне политике. Он може представљати само идејни оквир за дефинисање средњорочних стратешких приоритета док не дође до нових избора, али се, у дугорочној стратегији развоја, сва друга питања која нису приоритет страначког програма такође морају решавати. На пример, ако се мандат министра културе, према досадашњем партократском систему, повери једној странци која се приоритетно залаже за европске интеграције и европске вредности, то никако не може значити да национални културни идентитет већинског народа и идентитети националних мањина и етничких група које живе у Србији у том периоду смеју бити запостављени у корист развоја новог паневропског идентитета. Слично искуство смо имали у бившој Југославији када је вештачки конструисан југословенски идентитет, који је данас тешко разградити и редефинисати, иако држава која га је створила више не постоји. И обрнуто, наравно. Србија је европска држава, била чланица ЕУ или не, те европске вредности такође морају бити заступљене као саставни део националног културног идентитета. Само је, дакле, питање краткорочних или средњорочних приоритета, али културни систем у целини мора бити балансиран и одговарати на потребе свих заинтересованих страна. Предуслов за такву културну политику је нестраначка, политички неутрална дугорочна стратегија развоја коју усваја Народна Скупштина. Она треба да дефинише дугорочне стратешке циљеве и чини систем избалансираним и стабилним толико да може поднети промену кратко-

рочних или средњорочних приоритета када дође до промене партија на власти. Ако тога нема, стално долази до дисконтинуитета развоја, а ни један страначки програм се не може у потпуности остварити за четири године.

Дугорочно гледано, плурализам различитих моралних и политичких ставова и вредности о развојним циљевима друштва ствара конфузију различитих вредносних система и културних образаца, која дезоријентише грађане и још више их чини подложним утицају масовне културе коју шире масовни медији. О томе сведочи чињеница да су парламентарне странке у Србији чији су програми анализирани у овом раду позиционирани као потпуно различите политичке оријентације и идеологије. Тако, Г17+ и ЛДП (тј. УРС и Преокрет) репрезентују проевропске тржишне либерале, СПС лево ауторитарне, а ДСС, СНС и Двери народне и конзервативне странке. Поред тржишних либерала који се недвосмислено залажу за практичну либерализацију тржишта и развој конкуренције, у прецизнијој анализи политичко-културалних склопова, бројни аутори истичу како се у емпиријским истраживањима најчешће поистовећују вредности традиционалног морала (конзервативно гледиште на односе између полова, сексуалност, живот и смрт) са ауторитарним тенденцијама (које имплицирају аверзију према културалној различитости и ригидну концепцију социјалног поретка). Сматра се, на темељу тих налаза, да су и морални традиционализам и ауторитарност повезани, пре свега са десницом у политичком спектру, што, наравно, истовремено не значи и то да није могућ, па ни редак, спој традиционалног ауторитаризма са (левичарским) егалитаризмом у расподели добара (Стоиљковић, 2011: 106, 113-114).

Како је након избора 2012. створена постизборна коалиција СНС, СПС и УРС, јавним питањима у Србији је до реконструкције Владе, крајем 2013., управљала коалиција народне конзервативне странке, лево ауторитарне странке и проевропских тржишних либерала. Како истиче Стоиљковић, то показује да се културалне и економске вредности могу наћи у различитим рекомбинацијама, што дакако поље политике и политичких идеологија чини сложеним и аутономним у односу на своје полазне обрасце за које су грађани гласали на изборима. Али, дакако, то и практичну културну политику у Србији чини сложеном и аутономном, како у односу на очекивања грађана, тако и у односу на теорије јавне практичне политике и културне политике. Ово пре свега стога што ресорно Министарство културе и информисања води народна конзер-

вативна странка, Министарство просвете лево ауторитарна странка, а Министарство финансија и привреде проевропски тржишни либерали, од чије идеологије уосталом зависе јавне финансије свих ресора државне управе, па и наведена два. Тиме је Србија поред „изборне шаренице“ (Стоиљковић, Спасојевић, Лончар, Стоиљковић, 2012:18) добила и „постизборну шареницу“. У држави немоћној да се томе одупре, не треба ни да постоји ресорно Министарство за културу – за шта се две странке европских тржишних либерала на одређени начин и залажу. Могуће да је смањење и тако малог буџета за културу управо резултат такве политике. Међутим, када би Србија културу у потпуности препустила тржишту, тада би на делу био либерални модел културне политике какав постоји у Сједињеним Америчким Државама. Тамо државна администрација води политику немешања у област културе и уметности, инсистирајући на приватној својини над средствима стварања и дифузије културних добара и вредности (Драгићевић-Шешић, Стојковић, 2011:37), што није у духу европских културних традиција, а ни културних политика у Србији.

Анализа програма у области културе: претходна и садашња Влада (ДС и СНС)

Читањем партијских програма одмах упада у очи да обе партије критикују период вођења културне политике када нису биле на власти: демократе га заснивају на критици власти деведесетих година, а напредњаци – актуелних власти. Због тога би се могло помислити да ДС није мењао свој програм током последње две деценије, да се пажљивом анализом не уочавају сасвим актуелни проблеми као на пример, недостатак праксе вредновања резултата рада буџетских корисника. Нове процедуре евалуације су свакако неопходне, како би се знало зашто држава улаже новац и какви се резултати тиме постижу, али се поставља питање зашто та процедура није успостављена иако, је ДС током последње деценије у неколико мандата имао председника Владе који је ту процедуру могао да захтева. С друге стране, СНС критикује запостављање културног развоја, посебно младих, чиме је, како наводе, власт створила предуслов за одумирање националног идентитета, јер, како кажу, „љубав према народу и отаџбини се не учи из навијачких химни, на пивским фестивалима и „под дејством“ примитивне забаве са шарених телевизија“. Али, та љубав се пре свега развија у породици у којој се формирају вредносни ставови, стиче културни капитал и стварају културне потребе, навике

и интересовања деце. Зато би, заправо, суштинско питање било како културна политика може на њих да утиче? Међутим, програм не даје одговор на то питање.

Уочљиво је, такође, да су основни циљеви ДС и СНС супротни будући да се ДС пре свега залаже за међународну културну сарадњу и размену као одговор на међународну изолацију у којој је Србија била пре две деценије. Супротно томе, СНС акценат ставља на неговање националног културног и верског идентитета будући да „Српска држава и народи који у њој живе, а посебно српски народ, свакодневно трпе нападе на свој културни, национални и духовни идентитет“. На тај начин, ДС акценат ставља на маркетиншке ефекте промоције и промене имиџа Србије у иностранству, а СНС на идентитет који треба неговати да би могао да буде промовисан. Међутим, ова два циља су само наизглед супротна, а заправо су комплементарна, јер целовита културна политика мора да води рачуна и о идентитету и о имиџу.

Поред ове привидне разлике, постоји и очигледна сличност у програмима ове две странке, пошто се обе залажу за нову културну политику, сарадњу културе и просвете и доношење стратегије развоја културе. Додуше, ДС као основни аргумент за доношење нове културне политике истиче потребу за подстицањем повезивања са новим концептима и идејама културних политика у Европи, што је у складу са основним стратешким опредељењем за међународну сарадњу и размену, док СНС нову културну политику види као средство да се „покрене нови културни и духовни развој у Србији“, који према њиховом уверењу, отпочиње у Београду. И опет видимо комплементарност ових циљева, пошто је основно правило међународне културне сарадње да се избегну крајности културне политике: оне која води у зависност и губитак властитог идентитета и друге, не мање погубне крајности, која завршава у затворености за универзалне културне вредности човечанства. Дакле, било би погубно за културу, а још погубније за друштво у целини, да се ови циљеви међусобно искључују. Коначно, савремене културне политике се све више отварају ка другим ресорним јавним практичним политикама и то предвиђају оба страначка програма. И ДС и СНС се фокусирају на сарадњу са Министарством просвете, само је аргументација нешто другачија. Док ДС истиче да се „културне потребе, образовање и културна свест стварају од најмлађег узраста“, због чега ће сарадња са образовањем бити приоритет број један, СНС „сматра да је неопходна чврста заједничка политика и сарадња Министарстава просвете

и културе на изради, промовисању и примени јединствене државне стратегије у области васпитно образовног процеса у области културе“. Међутим, за разлику од стратегије културе, стратегија образовања је у завршној фази и постоји могућност да ће бити усвојена и пре избора, тако да би у том случају стратегија културе требало да предвиди комплементарне циљеве. Она ће моћи да буде усвојена тек након избора и конституисања новог сазива Народне Скупштине и Владе, ако буде довољно мудрости да се развије осећај за спектар различитих решења која се у супротстављеним страначким програмима привидно међусобно искључују.

Анализа програма у области културе: коалициони партнери и опозиција (СПС, Преокрет, ДСС, УРС, Двери)

СПС верује у три темеља демократије (политичка, социјална и економска), али, изоставља културну демократију, као четврти стуб развоја друштва. То значи да култура није окосница политичког програма ове странке. Она се чак и не третира самостално, већ у склопу социјалне демократије, што имплицира само њене социјалне функције, а занемарује економске. Овакав статус култура већ деценијама има у већини локалних самоуправа у Србији у којима не постоји Секретаријат за културу, већ Секретаријат за социјална питања, који социјалној заштити, смањењу сиромаштва, родној равноправности и другим социјалним питањима даје приоритет, а образовање, науку и културу традиционално маргинализује. Иако СПС наводи да је опредељен за доследну примену свих људских права формулисаних Повељом ОУН, право на културу се, такође, не спомиње. У одељку о култури се као стратешко начело истиче доступност свих облика врхунске културе свима и слобода уметничког стваралаштва. Ово начело је старо колико и Повеља ОУН о људским правима, те у том смислу СПС не нуди нова решења за савремене проблеме развоја културе у Србији. Чини се као да је време стало, будући да се понуђена решења практично примењују већ неколико деценија. У том смислу има се утисак да СПС нуди *status quo*, јер верује да постојећа системска решења одговарају потребама савременог друштва у транзицији, што не указује на развијен осећај за проблеме савременог културног система.

Преокрет, с друге стране, у односу на ДСС и СПС, нуди екстремно различит приступ култури. У жељи да буду „реформатори постојећег инертног културног модела“, они се, слично као и ДС и СНС, залажу за нову културну политику као начин да се разгради матрица која је, како истичу – у прошлости стварала само мржњу, ратове и лажни национални занос. Њихов фокус је на промени постојећег културног модела и успостављање слободног тржишта културних делатности, што води суштинској промени односа државе према култури и препуштање културе тржишту. На тај начин би један, по њима непожељан културни модел, био замењен другим – пожељним, док би читав спектар других различитих модела искључиво зависио од тржишта понуде и потражње. У теорији културне политике, то је препознато као антикултурна политика, јер држава спроводи легитимно насиље према одређеним културним вредностима, што представља непожељан вид политичког притиска у односу на слободан културни развој. Сличан приступ је имала културна политика вођена у бившој Југославији у време тоталитарног режима, када је спровођено легитимно насиље над традиционалним моделима културног живота, међу којима првенствено над агрикултурним моделом сеоског становништва. Оно је било утемељено на марксистичкој догми да ће село и сељаштво нестати, јер представљају назадне вредности које спречавају прогрес друштва у целини. Међутим, село није нестало, али је нестао режим који је такву политику водио.

ДСС се залаже за систематско чување, истраживање и промовисање културних и духовних тековина српског народа, а националним мањинама гарантује права и могућности да чувају и развијају сопствене културне традиције и посебности. С друге стране, сматрају да је обавеза државе да наша културна традиција и уметничке тековине буду на достојан начин представљене у свету, чиме показују да подједанко брину како о националном и културном идентитету, тако и о имиџу Србије у свету. Противе се уплитању политике у културу и „вредновању уметности политичким мерилима“ будући да сматрају да уметничко стваралаштво треба препустити слободном суду јавности, стручњака и историје“. Ово политичко начело директно одговара на захтеве за деполитизацијом културе које већ деценију упућује стручна јавност у Србији, те у том смислу показује да ДСС има слуха за потребе и очекивања запослених у култури. Оно што их, такође, издваја у односу на друге странке, јесте подршка мешовитим изворима финансирања и менаџерском приступу руковођењу институцијама културе, што представља иновативно решење чак и у односу на постојећи Закон о култури који једино ре-

гулише питања буџетског финансирања подстичући установе културе да се ослањају на буџет, иако држава нема могућности да им обезбеди довољно средстава за продукцију квалитетних и довољно разноврсних програма који би могли да задовоље различита интересовања грађана. Зато се ДСС залаже да држава створи предуслове да се филм, позориште, музичко-сценске и друге културне делатности развијају у профитабилне делатности, како ове области не би у потпуности зависиле само од буџетског финансирања. Ово у одређеној мери показује развијен осећај за успостављање баланса између очувања културних традиција свих културних група које живе у Србији и иновативних стратегија управљања које воде ка даљем развоју културе.

У укупној понуди програма за културу других политичких странака и групација које излазе на изборе у мају, могу се још издвојити коалиција Уједињени региони Србије и политички покрет Двери. Треба се сетити да чланица коалиције УРС, Г17+, у последња два мандата води ресорно Министарство културе, па стога културна јавност очекује да види какав програм развоја културе они нуде. Међутим, на њиховој интернет презентацији не постоји јединствен и целовит програм у области културе, већ само информација о акцији „музички динар“, која представља сегмент фискалне политике у култури. На основу тога би се могло закључити да ова коалиција нема претензије да у будућности води културну политику или да то управљање не би било засновано на јасно и целовито артикулисаној програму у култури, какав УРС има у области децентрализације, економије, пољопривреде и департизације јавне управе. С друге стране, програмске смернице Двери у фокус њиховог деловања стављају породицу и планирају оснивање Министарства за породицу. Са становишта културне политике, ово би могло бити ново системско решење које би омогућило да се акценат стави на формирање културних потреба деце у најранијем узрасту, када највећи утицај на стварање вредносног система, модела и образаца понашања деце има породица. Постојећа системска решења да се те потребе развију у старијем узрасту под утицајем образовних и културних институција нису донела жељене резултате будући да на тај начин држава нема никакав утицај на развој деце пре поласка у школу. Тиме би Министарство културе у новоствореном Министарству за породицу могло добити значајног стратешког партнера са којим би планирало стратегије развоја културних потреба деце у најмлађем узрасту и дугорочно доприносили развоју нове публице културних и уметничких програма.

Закључак: немоћ културне политике

Стратегија партнерства и сарадње политичких странака с различитим, али комплементарним системским решењима – није практично примењивана током последње деценије транзиционе културне политике у Србији, те се може претпоставити да неће бити примењивана ни у будућности, иако је очигледно да ниједна политичка партија нема програм који може да задовољи потребе свих грађана плуралног демократског друштва и реши нагомилане проблеме маргинализованог културног система транзиционог посттоталитарног друштва у Србији. Осим што култура није била приоритет ни једне владе након првих демократских избора 2000, данас – после 13 година, суочени с последицама светске економске кризе, као и приоритетима процеса европских интеграција, грађани Србије су више него икада изложени надметању политичких противника које само привидно промовише одређене вредности културног идентитета, а суштински не одговара на захтеве добре управе одговорне демократске владе која би морала да води уравнотежену културну политику (Matarasso, Landry, 2003) водећи рачуна о интересима различитих друштвених група и појединаца који имају подједнако право на културу и различите вредносне ставове и обрасце који је чине комплексном и неухватљивом за дефинисање. Томе доприноси култура заборавља, која прожима све културне политике током последњих 13 година. Заборав се односи на све оно трауматично, фрустрирајуће или непријатно што се „пролима“ (припадници нижих класа) дешава у економском и политичком систему – немоћ, понижење, експлоатација, рутински и механички рад („аргатавање“), нехумани услови становања, одсуство контроле над материјалном егзистенцијом и политичким одлучивањем (Антонић, 2013). Но, да би се до заборавља дошло, најпре се грађани (становници) неке земље морају претварити у *гомилу*. А то је, онда, и други стални, стратешки циљ масовне културе. *Гомилу* одликује смањење рационалности, инфантилно мишљење, „умањени осећај за одговорност, нижи ниво умне енергије и већа осетљивост на нелогичне утицаје“, као и „распаљена анимална страна људске природе“. Тај мањак разума у *гомилу*, даје вишак примитивних емоција и најнижих страсти. А према Антонићу, главни произвођачи *гомиле* данас су, наравно, масовни медији, првенствено телевизија, али и штампа (таблоиди), радио („лаки“ програми), интернет (често пројектован да подстиче анонимност и све врсте *порнографије* – тј. прљавог писања). Тако заправо, културну политику замењује медијска политика коју не воде државни органи управе, већ транснационалне медијске компаније. Њима није циљ

промоција националног, већ транснационалног културног идентитета (Ђукић, 2013), те културна политика постаје само радно место министра и његових помоћника којим партије репрезентују своје право да управљају јавним питањима, иако појединачно немају суштинског утицаја ни на јавне практичне политике, ни на вредносне ставове грађана.

Литература

- Антонић, Слободан, 2013, „Пинк транзиција у Србији: шест теза за разумевање наших прилика“ саопштење са Конференције *Култура у транзицији: случај Србија*“, 25. мај 2013, Београд: Српско социолошко друштво, Завод за проучавање културног развитка.
- Драгићевић-Шешић, Милена, Стојковић, Бранимир, 2011, *Култура, менаџмент, анимација, маркетинг*, Београд: Клио
- Ђукић, Весна, 2012, *Држава и култура – студије савремене културне политике*, Београд: Факултет драмских уметности
- Ђукић, Весна, 2013., „Цвет без корена: утицај медијских текстова у Србији на обликовање транснационалног културног идентитета“, Зборник радова пројекта *Идентитет и сећања: транскултурални текстови драмских уметности и медија (Србија 1989-2014)*, Београд: Факултет драмских уметности, доступно на: http://www.fdu.edu.rs/uploads/uploaded_files/_content_strane/2013_vesna_djukic.pdf
- Matarasso, Francois, Landry Charles (1999) *Balancing act: twenty-one strategic dilemmas in cultural policy*. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing
- Стоиљковић, Зоран, Спасојевић, Душан, Лончар, Јелена, Стоиљковић, Ана, 2012, *Јавне политике у изборној понуди – избори и формирање власти у Србији 2012*, Београд: Конрад-Аденауер-Штифтунг
- Стоиљковић, др Зоран, 2011, „Партијске идеологије, европски политички простор и Србија“, *Политичка теорија, политичка социологија, политички систем*, Годишњак ФПН бр.6, Београд: Факултет политичких наука, стр.105-118.

Vesna Đukić,
Faculty of Dramatic Arts, Belgrade

PROGRAMS OF POLITICAL PARTIES AND CULTURAL POLICIES IN SERBIA

Summary

In this paper, the author is trying to determine the relation between political party programs in the area of culture and cultural policy in Serbia. The basic research question is posed as follows – to what degree different cultural development goals, defined by different party ideologies, enable state administration to lead a balanced territorial cultural policy by taking into account needs and problems of all citizens and different social groups on the entire territory of the country, which all have equal rights to culture. The empirical research is based on the content analysis of programs in the area of culture of political parties, which participated on general election in 2012. in Serbia. Since, after the election a coalition, consisting of Serbian Progressive Party (SNS), Socialist Party of Serbia (SPS) and United Regions of Serbia (URS) was created, the coalition of popular conservative party, leftist authoritarian party and pro-European market liberals is responsible for public issues in Serbia. This indeed demonstrates that cultural and economic values can be found in different recombinations, out of which current one is putting together what was previously considered to be incompatible – a liberal model where state is keeping away from the culture, which leads to the drastic reductions in the state budget for culture and that was the initial measure of the new state administration, with a state model of cultural policy, where the state has the crucial influence on the cultural life and development.

Key words

party ideologies, cultural development goals, balanced territorial cultural policy, rights to culture